دەق و ڕەخنە.. دەق: سەباح ڕەنجدەر.. ڕەخنە: د. فوئاد ڕەشید

سەرنجێك:
لە شیعری نوێی کوردیدا. ئەوەندەی من ئاگاداریبم و بیزانم، یەکەم کەسم شیعری یەکدێڕم تاقی کردبێتەوە. لە ژمارە (8)ی گۆڤاری (کاروان)، ساڵی 1993 نموونەیم بڵاوکردووەتەوە: (تەرمێك لەسەر شۆستە پاکەت دەفرۆشێ). دواتر کەسانی دی زۆریان بەکارهێنا. ئەمە درێژەی ئەم تاقیکردنەوەم نییە. بۆ ڕوونکردنەوە، تاقیکردنەوەیەکی ترمە. (10) ناونیشانن بەبێ شیعر.

ناونیشان بۆ گۆڕەپانی جەنگەکان

لە کاتی خۆیدا لە قووڵاییدا هەڵدەلەرزم

گرەو لەگەڵ کلیلسازی گەنجینەی پاشا و داهاتووی پێشبینیکراو

پێم بوونەتە ڕووبار و خۆم بۆ شەڕی دنیا ناونووس کردووە

قەڵەڕەشێك بە قەوارەی هەورێکی زەرد
گوڵەخوریی زمانی سەرکردەیەکی ئەژنۆ شلی بزمارڕێژ کرد

هێڵ کۆبووەوەی خاڵ و دەریای بە هاژەیە

پێغەمبەران بە جۆرە دوودڵییەکەوە ڕوخساریان وەرگرت

ڕووناکی و مۆسیقا ڕوخساری شاعیرێکن بە دوژمن دەوردراو

کە ڕۆیشتم پێڕووی چرایانم هەڵێنا و مانگم بە ڕێگاوە

کەڵەباب و مەلا دەستڕەشترین دڵوەزمەی یەکترن

کانوونی یەکەمی 2020 هەولێر

ئەزموونێکی نوێ لە شیعری هاوچەرخی کوردیدا

ئامادەبوونی ناونیشان لە نائامادەیی دەقدا

سەباح ڕەنجدەر یەكێكە لەو شاعیرانەی هەمیشە لە هەوڵی نوێكردنەوەی ئەزموونی شیعریی خۆیدایە. یەكێك لەو ئاستانەی كاری تێداكردووە، ئیشكردنی بووە لەبارەی ناونیشانی دەق.

پێشتر لە لێكۆڵینەوەی (ئێستێتیكای ناونیشان لە كۆشیعری (شەوێ چل ساڵەی سەباح ڕەنجدەر)دا چەند ئاماژەیەكمان داوە بە چۆنێتی ئامادەبوونی ناونیشان لە كۆشیعری ناوبراودا.

لە كۆشیعری (شەوێ چل ساڵە)دا ((گەمەیەكی ئێستێتیكی نوێكارانەی لەگەڵ ناونیشاندا كردووە و ڕواڵەتی هەرە دیاری ئەم گەمەیە لە دیاردەی (ناونیشان لەناو ناونیشاندا) بەدیدەكرێت. خودی ئەم جۆرە گەمەیە ئەدگارێكی ئێستێتیكیانەی بە ئامادەبوونی ناونیشانی كۆشیعرەكە بەخشیوە))(1).

ناونیشان بۆ گۆڕەپانی جەنگەكان:

لەم ئەزموونەیدا (دە) ناونیشانی بۆ بوونی هیچ دەقێك خستووەتەڕوو. بەو مانایەی لە خوار هەر ناونیشانێكەوە (بۆشایی، سپێتی)یەك بەدی دەكرێت. ئەم ئەزموونەی تەواو جیاوازە لە ئەزموونەكانی پێشووتری خۆی و تەنانەت جیاواز و تایبەتمەندە لەناو هەموو ئەزموونە نوێكارییەكانی شیعری هاوچەرخی كوردی.

ئەم كورتە نووسینە هەوڵدانێكە بۆ بەدیارخستنی سروشت و پەیوەندی ئەم ئەزموونە تایبەتمەندییەی، وەكو كردەیەكی نوێگەرییانەی داهێنەرانە لەناو هەر سێ جەمسەری كردەی داهێنانی ئەدەبیدا (نووسەر، دەق، خوێنەر).

ئامادەبوونی ناونیشان، نائامادەیی دەق:

بەشێوەیەكی گشتی لە ئەزموونی شیعرییدا، شاعیران بە چەندان شێوەی جیاواز پەیوەندی نێوان ناونیشان و دەقیان بەرجەستە كردووە.

ئیدی لە چۆنیەتی پێكهاتەی ناونیشانەوە. لە ڕواڵەتێكی زمانییەوە بۆ بوونێكی ژمارەیی و هێمایی تا دەگاتە نەبوون و نائامادەیی خودی ناونیشان.

پێگەی جوگرافیایی ناونیشان پەیوەندییە ستراتیژییەكانی بە تێكستەوە وای كردووە لە گوتاری ڕەخنەی ئەدەبی هاوچەرخدا بە دەربڕینی جیاواز بەها و بایەخی ناونیشان بۆ دەق بخرێتەڕوو، بەربڵاوترینیان ئەو بۆچوونە و دەربڕینەی (ژاك درێدا)یە كە ناونیشانی بە چراخانی دەق لەقەڵەمداوە(2). ڕەخنەگری عەرەب (محەمەد مفتاح)یش پێگە و گرنگی ناونیشانی بۆ دەق بە پێگە و گرنگی (سەر)ی مرۆڤ بۆ جەستە چوواندووە.(3) لە گوتاری ڕەخنەی ئەدەبی هاوچەرخدا ڕۆڵ و گرنگی ناونیشان هەمیشە گرێدراوەتە كردەی خوێندن

و ڕاقەکردنی دەقەوە، بۆیە بەلای هەندێ لە ڕەخنەگرانەوە ناونیشان کلیلێکی ڕاقەکاری بنچینەییە بۆ کردنەوەی دەلالەتە داخراوەکانی دەق(3). هەر لەم گۆشەنیگایەشەوە خودی ناونیشان بە توخمێکی ستراتیژی ناو پێکهاتەی دەق دادەنرێت و ڕۆڵی خۆی دەبینێت لە ئاشنابوونی (خوێنەر) بە دنیابینی (نووسەر).

هەموو ئەم ئەرك و ڕۆڵ و گرنگییانەی ناونیشان لەکاتی بوون و ئامادەیی دەقدایە، ئەی ئەگەر دەق (نائامادە – غائب) بێت، بەو مانایە لە جەستەیەکی زمانیی خۆی بەجەستە نەکردبێت، لەم دۆخەدا ئەرکی ناونیشان چی دەبێت؟ ئەمە ئەو پرسیارەیە کە ئەزموونی داهێنەرانەی سەباح ڕەنجدەر لە (ناونیشان بۆ گۆڕەپانی جەنگەکان) هێناویەتە ناو گوتاری ڕەخنەی ئەدەبی کوردییەوە.

لەم ئەزموونە نوێکارییانەیدا (بوونی ناونیشان) بەبێ بوونی (جەستەیەکی زمانیی دەق) هێشتا ناونیشان گرنگیی خۆی هەیە لە کردەی خوێندنەوەیەکی (تەئویلکارانە)دا. دەکرێ خوێنەر بۆشاییەکانی خوار ناونیشانەکان بە دوو شێوە خوێندنەوەیان بۆ بکات، جارێك لە گۆشەنیگای چەمکی (ئێستێتیکای بێدەنگییەوە). (هیچ نەگوتن) لە چوارچێوەی گوتاری شیعرییدا مانا و دەلالەتێکی بەرفراوانتری هەیە لە وتنی وشە و ڕستەیەکی دیاریکراو(4).

جارێکی تریش لە ڕوانگەی پەیوەندی و کارلێکردنی نێوان دەق و خوێنەرەوە، ئەم ئەزموونە خوێنەر دەخاتە بەردەم ئەرکی بەشدارپێکردنی لە کردەی داهێنانی ئەدەبیدا، لەو سۆنگەیەوە بۆشاییەکی خستووەتە بەردەستی خوێنەر بە مەرامی بینینی ڕۆڵی خۆی لە ئەزموونی ئەدەبیدا. لێرەوە دەکرێ بڵێین (سەباح ڕەنجدەر) ئەرکێکی نوێی بە ناونیشان بەخشیوە، بە دەربڕینێکی دی ڕۆڵ و ئەرکی ناونیشانی لە کردەی (خوێندنەوە)وە گواستۆتەوە بۆ کردەی کاراکردنی خوێنەر بە ئاراستەی بەشداریپێکردنی لە داهێنانی نووسینی دەقدا، بە دەربڕینێکی دی، بوونی (بۆشایی – سپێتی) لە خوار (گوتن – ڕەشایی) ناونیشانەکانەوە، ئەرکی نووسینەوە بۆ خوێنەر فەراهەم دەکات.

ئەزموونی (ناونیشان بۆ گۆڕەپانی جەنگەکان) لێکدانەوە و خوێندنەوەی دیکە و جیاواز هەڵدەگرێت، ئەمەی لەم چەند دێڕەدا نووسراوە قسەکردنێك بوو لە کۆی سروشتی ئەزموونەکە، بێئەوەی بچێتە ناو وردەکاریی پێکهاتە و دەلالەتی خودی ناونیشانەکان و ڕۆڵ و پەیوەندییان بە بۆشاییەکانی خوار خۆیانەوە، ئەمەیان ڕەهەندێکی ترە بۆ شیکردنەوە و لێکدانەوەی ئەم ئەزموونە تەواو جیاواز و نوێیە.

خودی ئەزموونەکەش نیشانەی بوونی هێشمەندیی و دنیابینییەکی

ئەدەبیی و ڕەخنەیی جیاواز و تایبەتمەندە لای (سەباح ڕەنجدەر).

پەراوێزەکان:

- فوئاد ڕەشید، دەقی ئەدەبی، لا 65.
- محمود عبدالوهاب، پریا النص، لا 31.
- محمد فتاح، دینامیه النص، لا 72.
- د. محمد الباردی، الصمت والنص المفتوح، گۆڤاری (الخگاب)، ژ (15).